

Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Fjerde Afdeling)

21. maj 2015*

»Præjudiciel forelæggelse — område med frihed, sikkerhed og retfærdighed — retternes kompetence på det civil- og handelsretlige område — forordning (EF) nr. 44/2001 — specielle kompetenceregler — artikel 6, nr. 1) — sag anlagt mod flere sagsøgte med hjemsted i forskellige medlemsstater, som har deltaget i et kartel, der er blevet erklæret i strid med artikel 81 EF og artikel 53 i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde, med henblik på at det fastslås, at de er solidarisk ansvarlige for betaling af erstatning, og pålæg om fremlæggelse af oplysninger — kompetence for den ret, ved hvilken sagen er anlagt, i forhold til de medsagsøgte — sagen frafaldet i forhold til den sagsøgte, der har hjemsted i den medlemsstat, hvor den ret, ved hvilken sagen er anlagt, er beliggende — kompetence i sager om erstatning uden for kontraktforhold — artikel 5, nr. 3) — værnetingsklausuler — artikel 23 — effektiv gennemførelse af kartelforbuddet«

I sag C-352/13,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Landgericht Dortmund (Tyskland) ved afgørelse af 29. april 2013, indgået til Domstolen den 26. juni 2013, i sagen:

Cartel Damage Claims (CDC) Hydrogen Peroxide SA

mod

Akzo Nobel NV,

Solvay SA/NV,

Kemira Oyj,

FMC Foret SA,

procesdeltagere:

Evonik Degussa GmbH,

Chemoxal SA,

Edison SpA,

har

* Processprog: tysk.

DOMSTOLEN (Fjerde Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, L. Bay Larsen, og dommerne K. Jürimäe, J. Malenovský, M. Safjan (refererende dommer) og A. Prechal,

generaladvokat: N. Jääskinen

justitssekretær: A. Calot Escobar,

på grundlag af den skriftlige forhandling,

efter at der er afgivet indlæg af:

- Cartel Damage Claims (CDC) Hydrogen Peroxide SA ved Rechtsanwalt T. Funke
- Akzo Nobel NV ved Rechtsanwälte M. Blaum og T. Paul
- Solvay SA/NV ved Rechtsanwälte M. Klusmann og T. Kreifels
- Kemira Oyj ved Rechtsanwälte U. Börger og R. Lahme
- FMC Foret SA ved solicitor B. Uphoff og Rechtsanwalt S. Woitz
- Evonik Degussa GmbH ved Rechtsanwälte C. Steinle og S. Wilske
- Edison SpA ved Rechtsanwälte A. Rinne og T. Mühlbach
- den franske regering ved D. Colas og J. Bousin, som befuldmægtigede
- Europa-Kommissionen ved A.-M. Rouchaud-Joët, M. Wilderspin og G. Meessen, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 11. december 2014,

afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 5, nr. 3), artikel 6, nr. 1), og artikel 23 i Rådets forordning (EF) nr. 44/2001 af 22. december 2000 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område (EFT 2001 L 12, s. 1).
- 2 Anmodningen er indgivet under en sag mellem Cartel Damage Claims (CDC) Hydrogen Peroxide SA (herefter »CDC«), med hjemsted i Bruxelles (Belgien), og Akzo Nobel NV, Solvay SA/NV, Kemira Oyj og FMC Foret SA, som har hjemsted i andre medlemsstater end Forbundsrepublikken Tyskland, vedrørende et erstatningssøgsmål anlagt på grundlag af krav om erstatning for skade som 71 selskaber angiveligt er blevet tilføjet inden for rammerne af en overtrædelse af artikel 81 EF og artikel 53 i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EFT 1994 L 1, s. 3, herefter »EØS-aftalen«), hvilke krav direkte eller indirekte er overdraget til CDC.

Retsforskrifter

- 3 2., 11., 12., 14. og 15. betragtning til forordning nr. 44/2001 har følgende ordlyd:
- »(2) Visse forskelle mellem de nationale regler for retternes kompetence og for anerkendelse af retsafgørelser virker hæmmende for det indre markeds funktion. Det er tvingende nødvendigt at vedtage bestemmelser, der kan gøre reglerne for retternes kompetence på det civil- og handelsretlige område ensartede og forenkle formaliteterne med henblik på en hurtig og enkel anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser truffet i medlemsstater, der er bundet af denne forordning.
- [...]
- (11) Kompetencereglerne bør frembyde en høj grad af forudsigelighed og være baseret på sagsøgtets bopæl som det principielle kriterium, og dette kompetencekriterium bør altid kunne gøres gældende, undtagen i enkelte velafgrænsede tilfælde, hvor det på grund af sagens genstand eller af hensyn til parternes aftalefrihed er berettiget at lægge et andet tilknytningsmoment til grund. For at gøre de fælles regler mere gennemsigtige og undgå kompetencekonflikter bør juridiske personers bopæl defineres selvstændigt.
- (12) Som kompetencekriterium bør sagsøgtets bopæl suppleres med alternative kriterier baseret på en sags nære tilknytning til en bestemt ret eller på hensynet til god retspleje.
- [...]
- (14) Friheden til at indgå aftaler om værneting for parter i andre aftaler end forsikrings-, forbruger- og arbejdsaftaler, hvor en sådan aftalefrihed bør være begrænset, skal respekteres, dog med forbehold af de bestemmelser om enekompetence, der er fastsat i denne forordning.
- (15) Af hensyn til en harmonisk retspleje er det nødvendigt at mindske risikoen for parallelle retssager mest muligt og undgå, at der træffes indbyrdes uforenelige retsafgørelser i to medlemsstater. [...]«
- 4 Forordningens artikel 2-31, som findes i forordningens kapitel II, omhandler bestemmelser om kompetence.
- 5 Afdeling 1 i dette kapitel har overskriften »Almindelige bestemmelser« og omfatter en artikel 2, hvis stk. 1, er affattet således:
- »Med forbehold af bestemmelserne i denne forordning skal personer, der har bopæl på en medlemsstats område, uanset deres nationalitet, sagsøges ved retterne i denne medlemsstat.«
- 6 Artikel 5, nr. 3), i forordning nr. 44/2001 bestemmer, at en person, der har bopæl på en medlemsstats område, kan sagsøges i en anden medlemsstat »i sager om erstatning uden for kontrakt, ved retten på det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået eller vil kunne foregå«.
- 7 Forordningens artikel 6, nr. 1), bestemmer:
- »En person, der har bopæl på en medlemsstats område, kan endvidere sagsøges:
- 1) såfremt der er flere sagsøgte, ved retten i den retskreds, hvor en af de sagsøgte har bopæl, forudsat at kravene er så snævert forbundne, at det er ønskeligt at behandle og påkende dem samtidig for at undgå uforenelige afgørelser i tilfælde af, at kravene blev påkendt hver for sig.«

- 8 Artikel 23 i forordning nr. 44/2001, som er indeholdt i afdeling 7 med overskriften »Aftaler om værneting« i nævnte kapitel II, bestemmer følgende i stk. 1:

»Såfremt parterne i tilfælde, hvor mindst en af dem har bopæl på en medlemsstats område, har aftalt, at en ret eller retterne i en medlemsstat skal være kompetente til at påkende allerede opståede tvister eller fremtidige tvister i anledning af et bestemt retsforhold, er denne ret eller retterne i den pågældende medlemsstat kompetente. Medmindre parterne har aftalt andet, er denne ret eller disse retter enekompetente. En sådan aftale om værneting skal være indgået:

- a) skriftligt eller mundtligt med skriftlig bekræftelse, eller
- b) i en form, der er i overensstemmelse med den skik og brug, som parterne følger i deres indbyrdes forhold, eller
- c) inden for international handel, i en form, der er i overensstemmelse med en sædvane, som parterne har eller burde have kendskab til, og som inden for sådan handel er almindelig kendt og regelmæssigt fulgt af parter i aftaler af samme type inden for den pågældende handelsbranche.«

Twisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

- 9 CDC er et selskab i henhold til belgisk ret med hjemsted i Bruxelles, som har det formål indenretsligt og udenretsligt at inddrive erstatningskrav for de selskaber, der er tilføjet skade af et kartel. Med stævning af 16. marts 2009 indbragte selskabet et erstatningsøgsmål for den forelæggende ret mod seks kemivirksomheder, som bortset fra intervenienten, den tidligere sagsøgte Evonik Degussa GmbH (herefter »Evonik Degussa«), der har hjemsted i Essen (Tyskland), ikke er hjemmehørende i Forbundsrepublikken Tyskland, men derimod i fem andre medlemsstater.
- 10 Til støtte for søgsmålet, inden for rammerne af hvilket CDC har nedlagt påstand om solidarisk ansvar for sagsøgte i hovedsagen for betaling af erstatning og om pålæg om fremlæggelse af oplysninger, har selskabet påberåbt sig Kommissionens beslutning 2006/909/EF af 3. maj 2006 vedrørende en procedure i henhold til artikel [81 EF] og EØS-aftalens artikel 53 angående Akzo Nobel NV, Akzo Nobel Chemicals Holding AB, EKA Chemicals AB, Degussa AG, Edison SpA, FMC Corporation, FMC Foret SA, Kemira OYJ, L'Air Liquide SA, Chemoxal SA, Snia SpA, Caffaro Srl, Solvay SA/NV, Solvay Solexis SpA, Total SA, Elf Aquitaine SA og Arkema SA (sag COMP/F/38.620 – hydrogenperoxid og perborat) (EUT L 353, s. 54), hvori Europa-Kommissionen fastslog, at de sagsøgte i hovedsagen og yderligere virksomheder havde deltaget i en samlet og vedvarende overtrædelse af kartelforbuddet i artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53 vedrørende produkterne hydrogenperoxid og perborat. Ifølge beslutningen begyndte overtrædelsen senest den 31. januar 1994 og varede mindst til den 31. december 2000. Den omfattede udveksling af vigtige og fortrolige markeds- og virksomhedsinformationer, kontrol og/eller begrænsning af produktionen, opdeling af markeder og kunder og fastsættelse og overvågning af priser inden for rammerne af mangesidede og/eller to-sidede regelmæssige og uregelmæssige møder og telefonkontakter, hovedsageligt i Belgien, Frankrig og Tyskland.
- 11 I denne forbindelse har CDC påberåbt sig aftaler om overdragelse af erstatningskrav, som er blevet indgået med 32 virksomheder, der er hjemmehørende i 13 forskellige medlemsstater i Den Europæiske Union eller Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EØS), hvoraf visse virksomheder forudgående har indgået sådanne aftaler om overdragelse med 39 andre virksomheder. Virksomhederne er industrivirksomheder, der forarbejder papirmasse og papir. Ifølge CDC har disse virksomheder i perioden 1994-2006 fået leveret betydelige mængder hydrogenperoxid i forskellige medlemsstater i EU eller EØS, idet der for nogle virksomheders vedkommende skal være sket leverancer til fabrikker i flere medlemsstater. Ifølge de sagsøgte i hovedsagen indeholdt visse af de omhandlede leveringskontrakter voldgifts- og værnetingsklausuler.

- 12 I september 2009 frafaldt CDC søgsmålet mod Evonik Degussa, idet der blev indgået forlig med dette selskab. I slutningen af 2009 adciterede de i hovedsagen tilbageværende sagsøgte dette selskab samt Chemoxal SA og Edison SpA. De i hovedsagen sagsøgte virksomheder rejste i øvrigt indsigelse vedrørende den forelæggende rets manglende kompetence, idet de bl.a. indvendte, at nogle af de leveringskontrakter, der var indgået med de virksomheder, der hævdes at have lidt skade ved overtrædelsen, indeholdt voldgifts- og værnetingsklausuler, der var bindende for disse virksomheder.
- 13 Den forelæggende ret har i denne forbindelse anført, at en international kompetence for den kun kan komme i betragtning på grundlag af bestemmelserne i artikel 5, nr. 3), og artikel 6, nr. 1), i forordning nr. 44/2001. Hvis betingelserne herfor er til stede, kan CDC indstævne de sagsøgte i hovedsagen for et af de kompetente værneting efter disse bestemmelser, medmindre de er udelukket i henhold til denne forordnings artikel 23 eller ved en voldgiftsaftale.
- 14 Under disse omstændigheder har Landgericht Dortmund besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:
- »1) Skal artikel 6, nr. 1), i forordning nr. 44/2001 fortolkes således, at der i forbindelse med et søgsmål, hvormed sagsøgte, der er hjemmehørende i en medlemsstat, og andre sagsøgte, som er hjemmehørende i andre medlemsstater, i fællesskab afkræves oplysninger og erstatning på grund af en samlet og vedvarende tilsidesættelse af artikel 81 EF/artikel 101 TEUF, EØS-aftalens artikel 53, som er blevet fastslået af Kommissionen og er begået i flere medlemsstater, idet de sagsøgte på forskellige steder og til forskellige tider har deltaget i den, kræves fælles forhandling og afgørelse for at undgå uforenelige afgørelser i adskilte retssager?
- Skal dette respekteres, hvis søgsmålet mod sagsøgte, der er hjemmehørende i medlemsstaten, blev frafaldet, efter at det var forkyndt for samtlige sagsøgte og inden udløbet af den af retten fastsatte frist for indgivelse af svarskrift, og før den første mundtlige forhandling var påbegyndt?
- 2) Skal artikel 5, nr. 3), i forordning 44/2001 fortolkes således – i forbindelse med et søgsmål, hvormed sagsøgte, der er hjemmehørende i forskellige medlemsstater afkræves oplysninger og erstatning på grund af en samlet og vedvarende tilsidesættelse af artikel 81 EF/artikel 101 TEUF, EØS-aftalens artikel 53, som er blevet fastslået af Kommissionen og er begået i flere medlemsstater, idet de sagsøgte på forskellige steder og til forskellige tider har deltaget i den – at skadetilføjjelsen med henblik på hver enkelt sagsøgt og alle de skader, der er gjort gældende, eller en samlet skade er foregået i de medlemsstater, hvori de hemmelige arrangementer blev truffet og gennemført?
- 3) Tillader det EU-retlige påbud om effektiv gennemførelse af kartelforbuddet i forbindelse med erstatningssøgsmål for tilsidesættelse af kartelforbuddet i artikel 81 EF/artikel 101 TEUF, EØS-aftalens artikel 53, at der tages hensyn til voldgifts- og værnetingsklausuler, som er indeholdt i leveringsaftaler, hvis dette medfører en fravigelse fra en domstols internationale kompetence i henhold til artikel 5, nr. 3), og/eller artikel 6, nr. 1), i forordning nr. 44/2001 over for alle sagsøgte og/eller med hensyn til alle eller en del af de krav, der gøres gældende?»

Om de præjudicielle spørgsmål

Det første spørgsmål

- 15 Med sit første spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 6, nr. 1), i forordning nr. 44/2001 skal fortolkes således, at reglen om forening af kompetencerne i tilfælde, hvor der er flere sagsøgte, således som fastsat i denne bestemmelse, kan finde anvendelse i forbindelse med en erstatningssag om solidarisk ansvar og om krav om fremlæggelse af oplysninger inden for rammerne

heraf, der er anlagt mod virksomheder, som har deltaget på forskellig måde geografisk og tidsmæssigt i en sammenhængende og vedvarende overtrædelse af EU-rettens kartelforbud, og som er fastslået i en kommissionsbeslutning, og dette endog i tilfælde, hvor sagsøgeren har hævet sit søgsmål mod den eneste af de medsagsøgte, som er hjemmehørende i den medlemsstat, hvori den ret er beliggende, for hvilken søgsmålet er indbragt.

- 16 Med henblik på besvarelsen af dette spørgsmål bemærkes for det første, at artikel 6, nr. 1), i forordning nr. 44/2001 skal fortolkes selvstændigt ud fra forordningens mål og opbygning (jf. dom Reisch Montage, C-103/05, EU:C:2006:471, præmis 29).
- 17 Kompetencereglen i nævnte artikel 6, nr. 1), bestemmer, at en person, såfremt der er flere sagsøgte, kan sagsøges ved retten i den retskreds, hvor en af de sagsøgte har bopæl, forudsat at kravene er så snævert forbundne, at det er ønskeligt at behandle og påkende dem samtidig for at undgå uforenelige afgørelser i tilfælde af, at kravene blev påkendt hver for sig (domme Painer, C-145/10, EU:C:2011:798, præmis 73, og Sapir m.fl., C-645/11, EU:C:2013:228, præmis 40).
- 18 Denne specielle regel, som afviger fra princippet i artikel 2 i forordning nr. 44/2001, hvorefter det er retterne i den stat, hvor sagsøgte har sin bopæl, der er kompetente, skal fortolkes strengt og kan ikke føre til en fortolkning, der rækker ud over de tilfælde, som forordningen udtrykkeligt har for øje (jf. dom Painer, C-145/10, EU:C:2011:798, præmis 74).
- 19 Ifølge 12. og 15. betragtning til forordning nr. 44/2001 modsvarer denne kompetenceregel ønsket om at fremme god retspleje, at mindske risikoen for parallelle retssager mest muligt og at undgå, at der træffes indbyrdes uforenelige retsafgørelser i to medlemsstater (dom Painer, C-145/10, EU:C:2011:798, præmis 77).
- 20 I forhold til anvendelsen af artikel 6, nr. 1), i forordning nr. 44/2001 skal det således efterprøves, om der foreligger en sådan indbyrdes sammenhæng mellem de forskellige krav, som én og samme sagsøger gør gældende mod forskellige sagsøgte, at det er ønskeligt at påkende dem samtidig for at undgå, at der træffes uforenelige afgørelser i tilfælde af, at sagerne påkendes hver for sig (jf. domme Freeport, C-98/06, EU:C:2007:595, præmis 39, og Sapir m.fl., C-645/11, EU:C:2013:228, præmis 42). For at afgørelser i denne forbindelse kan anses for uforenelige, er det ikke tilstrækkeligt, at der forekommer en divergens i løsningen af tvisten, men at en sådan divergens ydermere skal foreligge i forhold til samme retlige og faktiske situation (jf. domme Freeport, C-98/06, EU:C:2007:595, præmis 40, Painer, C-145/10, EU:C:2011:798, præmis 79, og Sapir m.fl., C-645/11, EU:C:2013:228, præmis 43).
- 21 Hvad angår betingelsen om, at der skal foreligge den samme retlige og faktiske situation, bemærkes, at dette antages at være tilfældet under omstændigheder som de i hovedsagen omhandlede. På trods af, at det er på forskellig måde geografisk og tidsmæssigt, at sagsøgte i hovedsagen har deltaget i gennemførelsen af det pågældende kartel ved at indgå og gennemføre aftaler i overensstemmelse hermed, udgør dette kartel en sammenhængende og vedvarende overtrædelse af artikel 101 TEUF og EØS-aftalens artikel 53, i henhold til ordlyden af afgørelse 2006/903, som ligger til grund for kravene i hovedsagen. Denne afgørelse fastsætter imidlertid ikke betingelserne for deres eventuelle civile ansvar, som i givet fald er solidarisk, idet dette ansvar er fastlagt i national ret i hver enkelt medlemsstat.
- 22 Hvad endelig angår risikoen for uforenelige løsninger forholder det sig således, at når forskellige nationale retter kan træffe divergerende afgørelser om betingelserne for det civile ansvar for deltagerne i en ulovlig aftale, kan der af denne omstændighed følge en risiko for uforenelige afgørelser i tilfælde, hvor det angivelige offer for kartellet har anlagt sager ved retter i forskellige medlemsstater.

- 23 Det skal ikke desto mindre bemærkes, at selv hvis det antages, at forskellige love finder anvendelse på de erstatningssager, som er anlagt af CDC mod de sagsøgte i hovedsagen, i henhold til bestemmelser i international privatret, der gælder for den ret, ved hvilken sagen er anlagt, er denne forskel i retsgrundlaget ikke i sig selv til hinder for anvendelsen af artikel 6, nr. 1), i forordning 44/2001, forudsat at de sagsøgte kunne forudse, at de risikerede at blive sagsøgt i en medlemsstat, hvor mindst én af dem er hjemmehørende (jf. dom Painer, C-145/10, EU:C:2011:798, præmis 84).
- 24 Denne sidstnævnte betingelse er opfyldt, når der foreligger en enkelt kommissionsbeslutning, som fastslår en samlet overtrædelse af Unionens konkurrenceret, og som derfor ligger til grund for hver deltagers erstatningspligt som følge af hver karteldeltagers ulovlige handlinger. Under disse omstændigheder kunne de pågældende deltagere forvente efterfølgende at blive retsforfulgt for retterne i en medlemsstat, hvori en af dem var hjemmehørende.
- 25 Det skal således fastslås, at den omstændighed, at flere selskaber, der er hjemmehørende i forskellige medlemsstater, og som har deltaget i en samlet og vedvarende overtrædelse af Unionens konkurrenceret, får deres erstatningssag pådømt hver for sig, kan føre til indbyrdes uforenelige afgørelser, i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i artikel 6, nr. 1), i forordning nr. 44/2001.
- 26 Når dette er sagt skal det undersøges, i hvilken udstrækning den omstændighed, at sagsøgeren i hovedsagen har hævet sit søgsmål mod den eneste af de medsagsøgte, som er hjemmehørende i den medlemsstat, hvor den ret, ved hvilken sagen er anlagt, er beliggende, kan udelukke anvendelsen af kompetencereglen i artikel 6, nr. 1), i forordning nr. 44/2001.
- 27 Ifølge fast retspraksis må denne regel ikke anvendes på en sådan måde, at det står en sagsøger frit for at anlægge sag mod flere sagsøgte, alene med det formål at unddrage en af disse værnetinget i hans bopælsmedlemsstat (domme Reisch Montage, C-103/05, EU:C:2006:471, præmis 32, og Painer, C-145/10, EU:C:2011:798, præmis 78).
- 28 Domstolen har ikke desto mindre præciseret, at når de krav, der gøres gældende mod de forskellige sagsøgte, er konnekse, jf. artikel 6, nr. 1), i forordning nr. 44/2001, på tidspunktet for sagens anlæg, finder kompetencereglen i denne bestemmelse anvendelse, uden at det i øvrigt er nødvendigt særskilt at fastslå, at kravene ikke alene er fremsat med det formål at unddrage den ene af de sagsøgte hans værneting ved retterne i den medlemsstat, hvor han har bopæl (jf. dom Freeport, C-98/06, EU:C:2007:595, præmis 54).
- 29 Det følger heraf, at retten i tilfælde af søgsmål, der på tidspunktet for deres anlæggelse er konnekse, jf. artikel 6, nr. 1), i forordning nr. 44/2001, alene kan fastslå et eventuelt misbrug af kompetencereglen i denne bestemmelse, hvis der er indicier, der gør det muligt at fastslå, at sagsøgeren kunstigt har skabt eller søgt at opretholde betingelserne for anvendelse af denne bestemmelse.
- 30 I hovedsagen hævdes det af visse parter, at der før anlæggelsen af hovedsagen forelå en hemmelig forståelse mellem sagsøgeren i hovedsagen og Evonik Degussa, hvis hjemsted er beliggende i Tyskland, således at parterne bevidst har udskudt den formelle indgåelse af deres forlig til efter indbringelsen af dette søgsmål med det ene formål at tilvejebringe kompetence for den ret, ved hvilken sagen er anlagt, i forhold til de øvrige sagsøgte i hovedsagen.
- 31 For at kunne udelukke anvendelsen af kompetencereglen i artikel 6, nr. 1), i forordning nr. 44/2001 skal en sådan påstand imidlertid være ledsaget af indicier, som kan godtgøre, at der findes en sådan hemmelig forståelse mellem de pågældende parter med henblik på kunstigt at skabe eller opretholde betingelserne for anvendelsen af denne bestemmelse på tidspunktet for sagens anlæggelse.
- 32 Selv om det tilkommer den ret, ved hvilken sagen er anlagt, at vurdere disse indicier, skal det præciseres, at den omstændighed i sig selv, at der er ført drøftelser med henblik på en eventuel indgåelse af en sådan hemmelig forståelse, ikke kan godtgøre en sådan aftale. Dette ville imidlertid

være tilfældet, hvis det viser sig, at der er indgået en sådan aftale, men at den er blevet ophævet med henblik på at skabe det indtryk, at betingelserne for anvendelse af artikel 6, nr. 1), i forordning nr. 44/2001 var opfyldt.

- 33 Henset til det ovenstående skal det første spørgsmål besvares med, at artikel 6, nr. 1), i forordning nr. 44/2001 skal fortolkes således, at reglen om forening af kompetencerne i tilfælde, hvor der er flere sagsøgte, således som fastsat i denne bestemmelse, kan finde anvendelse i forbindelse med en erstatningssag om solidarisk ansvar og om krav om fremlæggelse af oplysninger inden for rammerne heraf, der er anlagt mod virksomheder, som har deltaget på forskellig måde geografisk og tidsmæssigt i en sammenhængende og vedvarende overtrædelse af EU-rettens kartelforbud, og som er fastslået i en kommissionsbeslutning, og dette endog i tilfælde, hvor sagsøgeren har hævet sit søgsmål mod den eneste af de medsagsøgte, som er hjemmehørende i den medlemsstat, hvori den ret, ved hvilken sagen er anlagt, er beliggende, medmindre det godtgøres, at der findes en hemmelig forståelse mellem sagsøgeren og den pågældende sagsøgte med henblik på kunstigt at skabe eller opretholde betingelserne for anvendelsen af denne bestemmelse på tidspunktet for anlæggelsen af sagen.

Det andet spørgsmål

- 34 Med det andet spørgsmål ønsker den forelæggende ret oplyst, om artikel 5, nr. 3), i forordning 44/2001 skal fortolkes således, at når de sagsøgte, der er hjemmehørende i forskellige medlemsstater, afkræves erstatning på grund af en samlet og vedvarende overtrædelse, som er begået i flere medlemsstater på forskellige tidspunkter og på forskellige steder, idet denne tilsidesættelse af artikel 101 TEUF og EØS-aftalens artikel 53 er blevet fastslået af Kommissionen, er skadetilføjjelsen med henblik på hver enkelt sagsøgt og alle de skader, der er gjort gældende, foregået i de medlemsstater, hvori de hemmelige arrangementer blev truffet og gennemført.
- 35 Da omstændighederne i hovedsagen er karakteriseret ved samling hos sagsøgeren i hovedsagen af en mængde eventuelle erstatningskrav overdraget til dette selskab af flere virksomheder, som hævder at have lidt skade som følge af hydrogenperoxid-kartellet, bemærkes indledningsvis, at en overdragelse af fordringer fra den oprindelige fordringshaver ikke i sig selv kan have indflydelse på udpegningen af den kompetente ret i henhold til artikel 5, nr. 3), i forordning nr. 44/2001 (dom *ÓFAB*, C-147/12, EU:C:2013:490, præmis 58).
- 36 Det følger heraf, at det skal undersøges, hvor skadetilføjjelsen er foregået for hvert erstatningskrav, uafhængigt af, om det har været genstand for overdragelse eller samling.
- 37 I denne forbindelse bemærkes, at artikel 5, nr. 3), i forordning nr. 44/2001 skal undergives en selvstændig og indskrænkende fortolkning (dom *Kolassa*, C-375/13, EU:C:2015:37, præmis 43).
- 38 Det fremgår ikke desto mindre, at udtrykket »det sted, hvor skadetilføjjelsen er foregået eller vil kunne foregå« i artikel 5, nr. 3), i forordning nr. 44/2001 både omfatter stedet for skadens indtræden og stedet for den skadevoldende begivenhed, der ligger til grund for denne skade, således at sagsøgte efter sagsøgerens valg kan sagsøges ved retten på det ene eller det andet af disse to steder (domme *Melzer*, C-228/11, EU:C:2013:305, præmis 25, og *Kolassa*, C-375/13, EU:C:2015:37, præmis 45).
- 39 I henhold til fast retspraksis er kompetencereglen i forordningens artikel 5, nr. 3), begrundet i en særlig nær tilknytning mellem tvisten og retterne på det sted, hvor skadetilføjjelsen er foregået eller vil kunne foregå, og denne tilknytning begrundes, at det er disse retter, der tillægges kompetencen af retsplejehensyn og af hensyn til tilrettelæggelsen af retssagen (domme *Melzer*, C-228/11, EU:C:2013:305, præmis 26, og *Hi Hotel HCF*, C-387/12, EU:C:2014:215, præmis 28).

- 40 I sager om erstatning uden for kontrakt er retten på det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået eller vil kunne foregå, normalt også bedst egnet til at træffe afgørelse, bl.a. på grund af nærheden i forhold til tvisten og på grund af, at bevisoptagelsen herved lettes (dom Melzer, C-228/11, EU:C:2013:305, præmis 27).
- 41 Idet identifikationen af et af de tilknytningspunkter, der er anerkendt i den retspraksis, der er henvist til i denne doms præmis 38, skal gøre det muligt at fastslå kompetencen for den ret, der objektivt set er bedst egnet til at bedømme, om betingelserne for statuering af ansvar for den sagsøgte person er opfyldt, følger det heraf, at det kun kan være den ret, inden for hvis jurisdiktion det relevante tilknytningspunkt befinder sig, der gyldigt kan træffe afgørelse i sagen (domme Coty Germany, C-360/12, EU:C:2014:1318, præmis 48, og Kolassa, C-375/13, EU:C:2015:37, præmis 47).
- 42 Det skal undersøges, hvor de tilknytningspunkter, der skal gøre det muligt at etablere den retlige kompetence i sager om erstatning uden for kontrakt, befinder sig under omstændigheder som de i hovedsagen omhandlede.

Stedet for den skadevoldende begivenhed

- 43 Hvad angår stedet for den skadevoldende begivenhed bemærkes først, at køberne under omstændigheder som de i hovedsagen omhandlede har handlet med forskellige deltagere i det omhandlede kartel inden for rammerne af kontraktforhold. Den hævdede skadevoldende begivenhed består imidlertid ikke i en eventuel tilsidesættelse af kontraktforpligtelser, men i begrænsningen af den frie konkurrence som følge af dette kartel, hvilket har forhindret køberen i at handle til priser fastsat efter markedskræfterne.
- 44 Under disse omstændigheder kan stedet for den skadevoldende begivenhed for en skade, der består i meromkostninger, som en køber har måttet betale som følge af, at et kartel har fordrejet priserne på markedet, identificeres abstrakt som stedet for indgåelsen af dette kartel. Når et kartel er indgået, sørger deltagerne ved deres handlinger og undladelser for at blokere konkurrencen og fordreje priserne. Hvis dette sted kendes, opfylder tildelingen af kompetencen til retsinstanterne på dette sted de formål, der er nævnt i denne doms præmis 39.
- 45 Denne betragtning er imidlertid ikke relevant under omstændigheder som de i hovedsagen omhandlede, hvor det ifølge Kommissionens bemærkninger, som der er redegjort for i forelæggelsesafgørelsen, ikke har været muligt at identificere et enkelt sted, hvor den omhandlede aftale er blevet indgået, idet kartellet består af en række hemmelige arrangementer truffet under forskellige møder og drøftelser, som har fundet sted på forskellige steder i EU.
- 46 Ovenstående bemærkninger berører ikke den situation, hvor det er indgåelsen af et særligt arrangement – blandt de tiltag, der samlet set udgjorde det omhandlede ulovlige kartel – der i sig selv var den skadevoldende begivenhed for en købers angivelige skade, idet det i dette tilfælde vil være retten på det sted, hvor det pågældende arrangement blev indgået, som er kompetent til at påkende sagen om køberens erstatning.
- 47 I dette sidstnævnte tilfælde og i tilfælde af, at den forelæggende ret skulle komme til den konklusion, at det i hovedsagen omhandlede kartel alligevel definitivt er indgået inden for rettens jurisdiktion, skal der endvidere peges på spørgsmålet om, hvorvidt flere deltagere i denne aftale kan indstævnes for samme ret.
- 48 Domstolen har ganske vist i en anden sammenhæng fastslået, at artikel 5, nr. 3), i forordning nr. 44/2001 ikke gør det muligt ud fra det sted, hvor den skadevoldende handling, der tilregnes en af de formodede skadevoldere, der ikke er part i tvisten, foretages, at etablere en stedlig kompetence til

at træffe afgørelse i en sag anlagt mod en anden formodet forvolder af den nævnte skade, som ikke har foretaget handlinger i den påkendende rets jurisdiktion (dom Melzer, C-228/11, EU:C:2013:305, præmis 41).

- 49 Derimod er der under omstændigheder som de i hovedsagen omhandlede intet til hinder for, at flere skadevoldere kan indstævnes for samme ret.
- 50 Det følger heraf, at tildeling af kompetence i henhold til artikel 5, nr. 3), i forordning nr. 44/2001 til at træffe afgørelse – vedrørende en skadevoldende begivenhed og i forhold til alle bagmændene bag et ulovligt kartel – om erstatning for skade, som hævdes at være lidt som følge af dette kartel, afhænger af, om der inden for jurisdiktionen for den ret, ved hvilken sagen er anlagt, identificeres en konkret begivenhed, hvorunder den ulovlige aftale enten blev endeligt indgået, eller der blev truffet et arrangement, som i sig selv var den skadevoldende begivenhed for den skade, der hævdes at være lidt af køberen.

Stedet for skadens indtræden

- 51 Som nævnt i denne doms præmis 41 skal identifikationen af stedet for skadens indtræden gøre det muligt at etablere kompetence for den ret, der objektivt set er bedst egnet til at bedømme, om betingelserne for statuering af ansvar for den sagsøgte person er opfyldt.
- 52 Det fremgår af Domstolens praksis, at stedet for skadens indtræden er det sted, hvor den hævdede skade konkret opstod (jf. dom Zuid-Chemie, C-189/08, EU:C:2009:475, præmis 27). Hvad angår en skade, der består i meromkostninger, som en køber har betalt som følge af en kunstig høj pris, såsom prisen på hydrogenperoxid, som har været genstand for det i hovedsagen omhandlede kartel, er det kun muligt at identificere dette sted for hver enkelt angiveligt offer, idet det i princippet er hvert enkelt offers hovedsæde.
- 53 Det pågældende sted frembyder alle garantier med henblik på tilrettelæggelsen af en eventuel retssag, idet undersøgelsen af en påstand om erstatning for skade, som hævdes at være påført en bestemt virksomhed af et ulovligt kartel, som allerede er bindende fastslået af Kommissionen, i det væsentlige afhænger af forhold, som er særegne for denne virksomheds situation. Under disse omstændigheder er retten på stedet, hvor denne virksomhed har sit hovedsæde oplagt den mest egnede til at afgøre en sådan tvist.
- 54 Den således identificerede ret er kompetent til at træffe afgørelse vedrørende den samlede erstatning forvoldt den pågældende virksomhed som følge af de meromkostninger, den har betalt for at erhverve de produkter, der har været genstand for det pågældende kartel, i en sag anlagt mod enten en hvilken som helst bagmand bag kartellet eller en flerhed heraf.
- 55 Kompetencen for den ret, der er kompetent som følge af stedet for skadens indtræden, begrænser sig derimod alene til den skade, der er lidt af den virksomhed, hvis hovedsæde befinder sig inden for denne rets jurisdiktion, idet en sagsøger som CDC, der har samlet erstatningskrav fra flere virksomheder, i overensstemmelse med den retspraksis, der er nævnt i denne doms præmis 35, ville være forpligtet til at anlægge adskilte sager for skaden lidt af hver enkelt af disse virksomheder ved retterne i den jurisdiktion, hvori hver af dem har sit hovedsæde.
- 56 I lyset af det ovenstående skal det andet spørgsmål besvares med, at artikel 5, nr. 3), i forordning 44/2001 skal fortolkes således, at når de sagsøgte, der er hjemmehørende i forskellige medlemsstater, afkræves erstatning på grund af en samlet og vedvarende overtrædelse, som er begået i flere medlemsstater på forskellige tidspunkter og på forskellige steder, idet denne tilsidesættelse af artikel 101 TEUF og EØS-aftalens artikel 53 er blevet fastslået af Kommissionen, er skadetilføjes foregået i forhold til hvert angiveligt offer individuelt, idet hver af dem i henhold til artikel 5, nr. 3),

kan vælge at anlægge sag enten ved retten på det sted, hvor det pågældende kartel definitivt blev indgået, eller i givet fald det sted, hvor et særligt arrangement blev truffet, som kan identificeres som den eneste skadevoldende begivenhed i forhold til den skade, der hævdes at være lidt, eller ved retten på det sted, hvor virksomheden selv har hovedsæde.

Det tredje spørgsmål

- 57 Med det tredje spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 23, stk. 1, i forordning nr. 44/2001 og det EU-retlige påbud om effektiv gennemførelse af kartelforbuddet skal fortolkes således, at de i forbindelse med erstatningssøgsmål for tilsidesættelse af kartelforbuddet i artikel 101 TEUF og EØS-aftalens artikel 53 tillader, at der tages hensyn til værnetingsklausuler, som er indeholdt i leveringsaftaler, hvis dette medfører en fravigelse af reglerne om en rets internationale kompetence i henhold til forordningens artikel 5, nr. 3), og/eller artikel 6, nr. 1).
- 58 Før dette spørgsmål behandles, skal det præciseres, at hvad angår visse voldgiftsklausuler, som ligeledes skulle være indeholdt i de nævnte kontrakter, men som ikke henhører under anvendelsesområdet for forordning nr. 44/2001, råder Domstolen ikke over tilstrækkelige oplysninger for at kunne give den forelæggende ret et brugbart svar.
- 59 Hvad angår de klausuler, der er omfattet af det tredje spørgsmål, og som henhører under anvendelsesområdet for den pågældende forordning, bemærkes, at inden for rammerne af konventionen om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, undertegnet i Bruxelles den 27. september 1968 (EFT 1978 L 304, s. 17), har Domstolen præciseret, at parterne ved at indgå en værnetingsaftale, der var i overensstemmelse med denne konventions artikel 17, kunne fravige ikke alene den almindelige kompetenceregulering i konventionens artikel 2, men også de specielle kompetenceregler i dens artikel 5 og 6 (jf. dom *Estasis Saloti di Colzani*, 24/76, EU:C:1976:177, præmis 7).
- 60 Da den af Domstolen anlagte fortolkning af konventionens bestemmelser imidlertid også gælder for bestemmelserne i forordning nr. 44/2001, når bestemmelserne i disse instrumenter kan sidestilles med hinanden, bemærkes, at dette er tilfældet med hensyn til nævnte konventions artikel 17, stk. 1, og forordningens artikel 23, stk. 1, der stort set er affattet enslydende (dom *Refcomp*, C-543/10, EU:C:2013:62, præmis 19 og 20).
- 61 Det skal således fastslås, at den ret, ved hvilken sagen er anlagt, i princippet kan være bundet af en værnetingsklausul – som fraviger den kompetence, der følger af artikel 5 og 6 i forordning nr. 44/2001 – som parterne har indgået i overensstemmelse med forordningens artikel 23, stk. 1.
- 62 Kravet om effektiv gennemførelse af kartelforbuddet kan ikke rejse tvivl ved denne konklusion. Domstolen har således for det første allerede fastslået, at de materielle regler, der finder anvendelse på realiteten i en tvist, ikke kan have indflydelse på gyldigheden af en værnetingsklausul i henhold til artikel 17 i den konvention, der er nævnt i denne doms præmis 59 (jf. i denne retning dom *Castelletti*, C-159/97, EU:C:1999:142, præmis 51). I henhold til den retspraksis, der er nævnt i denne doms præmis 60, er denne fortolkning ligeledes relevant for så vidt angår artikel 23 i forordning nr. 44/2001.
- 63 For det andet bemærkes, at den ret, ved hvilken sagen er anlagt, ikke – uden at dette bringer formålet med forordning nr. 44/2001 i fare – kan nægte at tage hensyn til en værnetingsklausul, som opfylder kravene i denne forordnings artikel 23, alene fordi den finder, at den ret, der udpeges i henhold til denne klausul, ikke sikrer den fulde virkning af princippet om effektiv gennemførelse af kartelforbuddet, idet offeret for et kartel ikke gives mulighed for at opnå den fulde erstatning for den skade, han har lidt. Det må derimod antages, at de retsmidler, der stilles til rådighed i hver enkelt

medlemsstat, suppleret med adgangen til at forelægge præjudicielle spørgsmål i henhold til artikel 267 TEUF, udgør en tilstrækkelig garanti for borgerne i sådanne tilfælde (jf. analogt dom Renault, C-38/98, EU:C:2000:225, præmis 23).

- 64 I en sag som den i hovedsagen omhandlede skal den ret, ved hvilken sagen er anlagt, før det undersøges, om de formkrav, som stilles i denne artikel 23 er opfyldt, ikke desto mindre sikre, at de pågældende klausuler faktisk kan gøres gældende over for sagsøgeren i hovedsagen. Domstolen har således allerede præciseret, at en værnetingsklausul i en kontrakt i princippet kun kan have virkning på forholdet mellem de parter, som har givet deres samtykke hertil ved indgåelsen af kontrakten. For at værnetingsklausulen skal kunne gøres gældende over for tredjemand, er det i princippet nødvendigt, at denne har givet samtykke hertil (dom Refcomp, C-543/10, EU:C:2013:62, præmis 29).
- 65 Det vil således alene være i tilfælde, hvor en tredjemand i henhold til den nationale ret, der skal finde anvendelse på sagens realitet i henhold til de internationale privatretlige regler, der gælder for den ret, ved hvilken sagen er anlagt, er indtrådt i alle den pågældendes rettigheder og forpligtelser i forhold til den oprindelige kontrakt, at en værnetingsklausul, som denne tredjemand ikke har givet samtykke til, ikke desto mindre vil kunne gøres gældende over for denne (jf. i denne retning dom Coreck, C-387/98, EU:C:2000:606, præmis 24, 25 og 30).
- 66 Hvis de omhandlede klausuler viser sig at kunne gøres gældende over for sagsøgeren i hovedsagen, skal det undersøges, om de faktisk indebærer en fravigelse af den forelæggende rets kompetence for så vidt angår tvisten i hovedsagen.
- 67 Det skal i denne forbindelse bemærkes, at det tilkommer den nationale ret, for hvilken en værnetingsklausul påberåbes, ved fortolkning af denne at fastslå, hvilke tvister den finder anvendelse på (domme Powell Duffryn, C-214/89, EU:C:1992:115, præmis 37, og Benincasa, C-269/95, EU:C:1997:337, præmis 31).
- 68 En værnetingsklausul kan kun angå allerede opståede eller fremtidige tvister i anledning af et bestemt retsforhold, hvilket begrænser en værnetingsklausuls rækkevidde til kun at omfatte tvister, som opstår i det retsforhold, i anledning af hvilket klausulen er indgået. Herved skal det undgås, at en part uden at være klar over det udsættes for, at en bestemt ret får tildelt kompetencen til at påkende samtlige tvister, der måtte opstå i forholdet til partens medkontrahent, og som udspringer af andre retsforhold end det, i anledning af hvilket værnetingsklausulen er indgået (jf. i denne retning dom Powell Duffryn, C-214/89, EU:C:1992:115 præmis 31).
- 69 I lyset af dette formål skal den forelæggende ret bl.a. fastslå, at en klausul, der abstrakt henviser til tvister, der kan opstå i kontraktforholdet, ikke dækker en tvist vedrørende ansvar uden for kontraktforhold, som en medkontrahent hævder at kunne gøre gældende som følge af den pågældendes adfærd inden for rammerne af et ulovligt kartel.
- 70 Da en sådan tvist ikke med rimelighed kunne forudses af den virksomhed, der er offer herfor på det tidspunkt, hvor den indgik den pågældende aftale, idet den ikke på dette tidspunkt var bekendt med det ulovlige kartel, som omfatter virksomhedens medkontrahent, kan en sådan tvist ikke siges at udspringe af kontraktforholdet. En sådan klausul indebærer således ikke, at den forelæggende rets kompetence gyldigt kan fragives.
- 71 Hvis der derimod er tale om en klausul, som henviser til tvister vedrørende ansvar som følge af en overtrædelse af konkurrenceretten, og som udpeger en ret i en anden medlemsstat end den forelæggende ret, skal denne ret erklære sig inkompetent, selv når klausulen leder til en fravigelse af de specielle kompetenceregler, der er fastsat i artikel 5 og/eller 6 i forordning nr. 44/2001.

72 Det tredje spørgsmål skal følgelig besvares med, at artikel 23, stk. 1, i forordning nr. 44/2001 skal fortolkes således, at den i forbindelse med erstatningssøgsmål for tilsidesættelse af kartelforbuddet i artikel 101 TEUF og EØS-aftalens artikel 53 tillader, at der tages hensyn til værnetingsklausuler, som er indeholdt i leveringsaftaler, selv hvis dette medfører en fravigelse af reglerne om en rets internationale kompetence i henhold til forordningens artikel 5, nr. 3), og/eller artikel 6, nr. 1), under forudsætning af, at disse klausuler henviser til tvister vedrørende ansvar som følge af en overtrædelse af konkurrenceretten.

Sagens omkostninger

73 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Fjerde Afdeling) for ret:

- 1) Artikel 6, nr. 1), i Rådets forordning (EF) nr. 44/2001 af 22. december 2000 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område skal fortolkes således, at reglen om forening af kompetencerne i tilfælde, hvor der er flere sagsøgte således som fastsat i denne bestemmelse, kan finde anvendelse i forbindelse med en erstatningssag om solidarisk ansvar og om krav om fremlæggelse af oplysninger inden for rammerne heraf, der er anlagt mod virksomheder, som har deltaget på forskellig måde geografisk og tidsmæssigt i en sammenhængende og vedvarende overtrædelse af EU-rettens kartelforbud, og som er fastslået i en kommissionsbeslutning, og dette endog i tilfælde, hvor sagsøgeren har hævet sit søgsmål mod den eneste af de medsagsøgte, som er hjemmehørende i den medlemsstat, hvori den ret, ved hvilken sagen er anlagt, er beliggende, medmindre det godtgøres, at der findes en hemmelig forståelse mellem sagsøgeren og den pågældende sagsøgte med henblik på kunstigt at skabe eller opretholde betingelserne for anvendelsen af denne bestemmelse på tidspunktet for anlæggelsen af sagen.
- 2) Artikel 5, nr. 3), i forordning 44/2001 skal fortolkes således, at når de sagsøgte, der er hjemmehørende i forskellige medlemsstater, afkræves erstatning på grund af en samlet og vedvarende overtrædelse, som er begået i flere medlemsstater på forskellige tidspunkter og på forskellige steder, idet denne tilsidesættelse af artikel 101 TEUF og artikel 53 i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde af 2. maj 1992 er blevet fastslået af Europa-Kommissionen, er skadetilføjelsen foregået i forhold til hvert angiveligt offer individuelt, idet hver af dem i henhold til artikel 5, nr. 3), kan vælge at anlægge sag enten ved retten på det sted, hvor det pågældende kartel definitivt blev indgået, eller i givet fald det sted, hvor et særligt arrangement blev truffet, som kan identificeres som den eneste skadevoldende begivenhed i forhold til den skade, der hævdes at være lidt, eller ved retten på det sted, hvor virksomheden selv har hovedsæde.
- 3) Artikel 23, stk. 1, i forordning nr. 44/2001 skal fortolkes således, at den i forbindelse med erstatningssøgsmål for tilsidesættelse af kartelforbuddet i artikel 101 TEUF og artikel 53 i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde af 2. maj 1992 tillader, at der tages hensyn til værnetingsklausuler, som er indeholdt i leveringsaftaler, selv hvis dette medfører en fravigelse af reglerne om en rets internationale kompetence i henhold til forordningens artikel 5, nr. 3), og/eller artikel 6, nr. 1), under forudsætning af, at disse klausuler henviser til tvister vedrørende ansvar som følge af en overtrædelse af konkurrenceretten.

Underskrifter